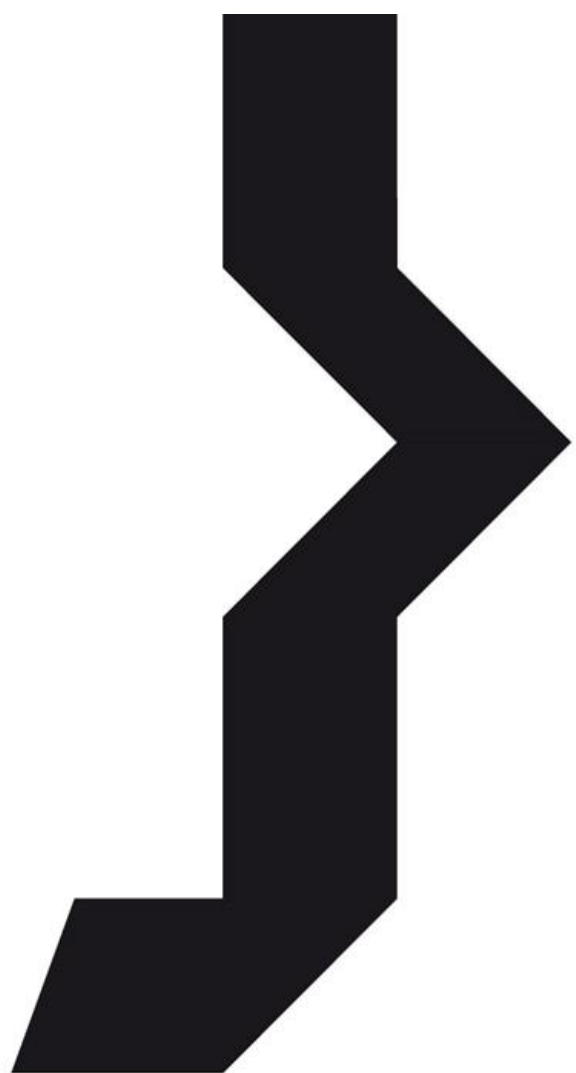

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY V SOCIÁLNÍ PATOLOGII

**průvodce předmětem pro studijní program
Sociální patologie a prevence**

Autor: Václav Bělík

Úvod do studia předmětu

Tato studijní opora je vystavěna jako pomůcka k předmětu Aktuální problémy v sociální patologii. Ve výuce této studijní disciplíny studenti navazují na dosud získané znalosti z témat sociální patologie a pomocí aktuální literatury, výzkumů a trendů, které se v praxi objevují, popisují, analyzují a predikují aktuální stav a budoucí vývoj.

Tato studijní opora nenahrazuje studentovi učebnici či odborný text, přináší mu však základní orientaci v předmětu a v probíraných tématech, odkazuje na literaturu a další zdroje nezbytné při studiu předmětu.

Úvodem ke každému tematickému bloku jsou důležité pojmy, informace či hlavní body k zapamatování, následuje stručný vhled do problematiky a shrnutí tématu. Následuje soubor otázek a úkolů, které prověří osvojení teorie a odkáže studenta na další oblasti, které nebyly představeny v rámci opory. Na závěr jsou uvedeny základní zdroje, ve kterých student nalezne představenou látku, a rozšiřující zdroje, které slouží k samostudiu a prohloubení učiva.

Cíle předmětu

Cílem předmětu je vybavit studenty rozšiřujícími znalostmi z oblasti sociální patologie, zprostředkovat poznatky o stavu, struktuře, vývoji a specifických jednotlivých jevů.

Po absolvování předmětu se student:

- bude orientovat v základních pojmech z oblasti prevence sociálně patologických jevů,
- bude schopen rozeznávat mezi pojmy a problematikou sociálně patologických jevů, sociálními deviacemi a rizikovým chováním,
- seznámí se s výchozí literaturou,
- bude schopen se orientovat v platné legislativě,
- bude schopen vyhledávat důležité a podstatné informace v dalších zdrojích informací např. na internetu,
- bude schopen využít a aplikovat poznatky v rámci jiných předmětů.

Literatura

Základní literatura a zdroje:

- BĚLÍK, V. 2012. *Rizikové chování a jeho prevence v terciárním vzdělávání pedagogů*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 124 s. ISBN 978-80-7435-237-9.
- BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S. 2016. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2016. 142 s. ISBN 978-80-263-1015-0.
- EMMEROVÁ, I. 2012. *Preventivní a sociálně-výchovná práce s dětmi a mládeží*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB v Banské Bystrici, 2012. 142 s. ISBN 978-80-557-0463-0.
- FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- HRONCOVÁ, J. 2014. Súčasný problémy a možnosti ďalšieho vzdelávania sociálnych pedagógov v praxi a participácia Banskobystrickej školy sociálnej pedagogiky na jeho realizácii. In: *Socialia 2014: Aktuálne problémy prevencia sociálnopatologických javov a jej profesionalizácie*. Banská Bystrica: Belianum, 2014. ISBN 978-80-557-0808-9.
- HRONCOVÁ, J. a kol. 2013. *Preventivní sociálně-výchovná činnost v škole. (Metodická příručka pro sociálních pedagogův a koordinátorův prevence)*. Banská Bystrica: Belianum, 2013. 343 s. ISBN 978-80-557-0596-5.
- JURYSTOVÁ, L., JAROŠÍK, V., PACNEROVÁ, H. 2015. *Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků*. NUOV, 2015.
- KABÍČEK, P. a kol. 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.
- KLÍMOVÁ, M. 1987. *Teorie a praxe výchovného poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.
- KUCHARSKÁ, A. 2013. Školní poradenské pracoviště. In *Školní poradenství I*. Praha: PdF UK, 2013. ISBN 978-80-7290-710-6, s. 40-47.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (dokument č.j. 21291/2010-28). 2010. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2010 [cit. 2017-05-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance (dokument č.j. 14 423/1999-22). 1999. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 1999 [cit. 2017-05-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování a postihu záškoláctví (dokument č.j.10194/2002-14). 2002. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2002 [cit. 2017-05-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>

Minimalizace šikany: shrnutí pilotního projektu: 2005-2007: [informační a propagační brožurka]. 1. vyd. Kladno: Aisis, 2008. 68 s. ISBN 978-80-904071-2-1.

MIOVSKÝ, M. a kol. 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

MIOVSKÝ, M. a kol. 2012. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2012. 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7.

MIOVSKÝ, M. a kol. 2015. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015b. 328 s. ISBN 978-80-7422-391-4.

PELCÁK, S. 2007. *Nespecifická primární prevence a psychologie zdraví*. In *Sociální patologie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3, s. 304-316.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta a VEČERKA, Kazimír. *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. 114 s. ISBN 978-80-7338-140-0.

TYŠER, J. 2006. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. 1. vyd. Most: Hněvín, 2006. 103 s. ISBN 80-86654-17-6.

VACKOVÁ, M., ONDRÁČKOVÁ, L. 2014. Školní metodik prevence. In *Školní poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2, s. 51-54.

VEČERKA, K. 2009. Čestně o prevenci. In *Budoucnost a sociální patologie: nová řešení starých problémů či stará řešení problémů nových?: sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS: Kašperské Hory, 22.-24. dubna 2009*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2009, s. 56-77. ISBN 978-80-903541-6-6.

Doporučená literatura:

Centrum PRVoK. *Centre for prevention of risky virtual communication* [online]. 2016 [cit. 2017-01-17]. Dostupné z: <http://www.prvok.upol.cz/index.php/cz/>

DOLEJŠ, M., SKOPAL, O a SUCHÁ, J. a kol. 2014. *Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 153 s. ISBN 978-80-244-4181-8.

DOLEJŠ, M. 2010. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.

DYTRTOVÁ, R., KRHUTOVÁ, M. 2009. *Učitel: příprava na profesi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 121 s. ISBN 978-80-247-2863-6.

HAVLÍNOVÁ, M. et al. 2006. *Program podpory zdraví ve škole: rukověť projektu Zdravá škola*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2006. 311 s. ISBN 80-7367-059-3.

HOFERKOVÁ, S. 2017. Rizikové chování dětí a mládeže v českých výzkumech. In: *Acta sociopathologica IV: Ohrožení dítěte v kontextu společenských změn*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017, 97–108 s. ISBN 978-80-7435-666-7.

HOFERKOVÁ, S., BĚLÍK, V. 2017. Risky behaviour in adolescents in the East Bohemian region. *Kontakt*. 2017, 19(2): 130–135. ISSN 1212-4117. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2017.04.005>

KOLÁŘ, M. 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, M. 2013. *Výcvik odborníků v léčbě šikany: sociální práce s kolektivy dětí a mládeže zasaženými šikanou*. 1. vyd. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2013. 108 s. ISBN 978-80-904748-2-6.

- KRAUS, B. 2014a. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. ISBN 978-80-7435-411-3.
- KRAUS, B. 2014b. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.
- KREJČOVÁ, V., KARGEROVÁ, J. 2011. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro I. stupeň základní školy*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. 228 s. Step by step. ISBN 978-80-7367-906-4.
- OLIVAR, R. R. 1992. *Etická výchova*. 1. vyd. Bratislava: Orbis pictus, 1992. 209 s.
- OPEKAROVÁ, O. 2010. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 72 s. ISBN 978-80-86723-96-9.
- PELCÁK, S. 2013. *Osobnostní nezdolnost a zdraví*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 207 s. ISBN 978-80-7435-342-0.
- RADIMECKÝ, J. 2007. *Prevence a adiktologie pro odborníky pracující v ústavní výchově a preventivně výchovné péči: učební podklady ke kurzu*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, Univerzita Karlova, 2007.
- ZAPLETALOVÁ, J. 2011. Školní poradenská pracoviště. *NÚV – Národní ústav pro vzdělávání* [online]. 2011 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/poradenstvi/skolni-poradenska-pracoviste>

Požadavky na ukončení předmětu - zápočet

1. vypracování zápočtové práce (do 15 stran textu):
  - a. vybraný výzkum z oblasti prevence sociálně patologických jevů (popis výzkumu, hlavní výsledky, vlastní zhodnocení),
  - b. zmapování projektů prevence v regionu (teoretická východiska, praktické zkušenosti, zhodnocení).
2. úspěšné vykonání zápočtového testu (30 otevřených otázek; úspěšnost min. 60%).
3. Podíl na přípravě programů primární prevence, které jsou v rámci výuky oboru Sociální patologie a prevence realizovány

Význam ikon v textu

K zapamatování

je soupisem důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

umožňují studentovi ověřit porozumění textu a osvojení problematiky.

Shrnutí

představuje shrnutí tématu.

Literatura

je soupisem zdrojů použitých v kapitole a slouží také pro doplnění a rozšíření poznatků.

Obsah

1	Aktuální změny ve společnosti z pohledu sociální patologie	9
2	Informační zdroje pro studium aktuálních témat ze sociální patologie	15
3	Závislostní chování – výskyt a výzkumy	23
4	Kriminalita – současný stav a výzkumy	30
5	Ohrožení kyberprostředím	33
5.1.	Netholismus.....	33
5.2	Kyberšikana.....	34
5.3	Kybergrooming	37
5.4.	Sexting.....	39
5.5.	Online hazardní hraní	39
5.6.	Podvody s platebními kartami.....	40
5.7.	Další formy rizikových komunikačních praktik	41
6	Aktuální změny školního prostředí v kontextu nově se objevujících jevů	45
6.1	Školní poradenské pracoviště.....	45
6.2	Systém školního poradenství.....	46
6.3	Externí subjekty	47
6.4	Školní metodik prevence.....	48
6.5	Výchovný poradce	48
6.6	Školní psycholog.....	49
6.7	Školní speciální pedagog.....	50
7	Výzkumy v akademickém prostředí a další výzkumy v oblasti sociální patologie	52
8	Trendy v prevenci rizikového chování	55

1 Aktuální změny ve společnosti z pohledu sociální patologie

K zapamatování

- Společnost
- Změny
- Sociální patologie
- Rizikové chování
- Deziluze
- Školy
- Dítě
- Adolescent
- Kutikulární reforma
- výzkumy

Sociální patologie je tématem, které v současné společnosti objevuje jako diskurz velmi často. Učitelé jsou každodenně vystaveni střetům s různými projevy rizikového chování. Objevují se jevy nové (ohrožení kyberprostedím, stalking apod.), a také intenzita jevů často vzrůstá. Angažuje se v tomto směru velké množství pracovníků od učitelů počínaje, přes řady dalších odborníků, pracovníků v různých institucích včetně policie. Byly v dané oblasti vynaloženy nemalé peníze. Výsledky veškerého tohoto snažení se však nedostavují a nebo jen v malé míře. U většiny sociálních deviací nedošlo ke zdatnému poklesu a v některých případech se situace spíše zhoršuje. Celý problém je v tom, že se vše odehrává ve velmi složitých společenských poměrech. (Bělík, Kraus, 2011, 64)

Mění se systém hodnot. Do pozadí ustupují smysl pro povinnost, zodpovědnost, disciplína, poctivost, ohleduplnost, skromnost, akceptace povinnosti před takovými hodnotami jako je bohatství, prožitky, schopnost sebeprosazování a hlavně úspěch především materiální povahy a to za každou cenu. Zásadní změnu v hodnotové orientaci

představuje posun k výrazné konzumnosti. Neplatí „desatero“ ani jiné morální kodexy, platí úspěch, popularita a jedno jestli herce, politika či vraha. Jen když je jeho výkon hodný pozorů.

Mění se sociální struktura, dochází k čím dál větší sociální diferenciaci a s ní spojené sociální exkluzi, což zřetelně souvisí s nárůstem sociálně deviantního chování. Dalším závažným aktuálním sociálním problémem z hlediska společenské struktury je postavení střední vrstvy, která se s výraznou polarizací společnosti víceméně vytrácí. Stále více lidí ze střední vrstvy se propadá níže, stále méně jich má šance vystoupat směrem nahoru. Právě střední vrstva společnosti je ovšem nositelem norem a jejich respektování. Dodržování norem lze těžko očekávat u deklasovaných vrstev, minorit, ale stejně tak menší míra konformity se objevuje u vyšších společenských vrstev.

Nefunguje systém sociální kontroly. Ten je tvořen mechanismy, jejichž smyslem je zabezpečit stabilitu a pořádek ve společnosti a to prostřednictvím institucí za pomoci různých sankcí. V současné společnosti tyto mechanismy sociální regulace (právní, ekonomické, veřejné mínění) selhávají. Ať se to týká policie, dalších orgánů státní správy, nebo mechanismů v jednotlivých institucích, organizacích. Patříme k zemím s nejvyšší mírou korupce. Snad nejvíce však selhává kontrola veřejná poznamenaná egoismem (každý se stará sám o sebe), lhostejností, apatií, tendencí izolovat se od společenského dění. Namísto vlády byrokratických úřadů nastupuje vláda peněz.

Nedostatečná sociální kontrola má za důsledek nejen nedostatečnou sociální regulaci, ale také to, čemu P. Ondrejko říká „sociální koroze“, což je výraz všeobecné tolerance k osobním zájmům a jejich jednostranné upřednostňování před zájmy celku. V současné naší společnosti jsou tyto tendence víc jak zřetelné (Ondrejko, 2009).

Dochází k rozporu mezi cíli a možnostmi, které společnost deklaruje a mezi legálními prostředky jejich dosahování (sociální anomie). Materiální úspěch – bohatství je cílem veškerého počínání v současné společnosti a jestliže se tento cíl nedaří naplnit důsledkem je deziuluze, frustrace. Znamená to pak demoralizaci, deinstitucionalizaci a jistým ventilem se stává zločin v nejrůznějších podobách od daňových úniků až po ten nejbrutálnější. Problémem je neúnosná tolerance a tím i dostupnost např. alkoholu, podobně kouření tabákových výrobků. Připočteme-li ještě jakými změnami prošel život rodin, nelze se divit, že stav je takový jaký je.

Slovenské prostredie má podobné problémy, jako to české. Jak uvádí Emmerová (2011, s. 30): prudký nárůst sociálně patologických jevů na Slovensku v transformačním období vyvolal společenskou potřebu zvýšení efektivity prevence a její profesionalizace. Došlo k nárůstu sociálně patologických jevů ve společnosti, což se odrazilo i v nárůstu těchto jevů u dětí a mládeže – žáků základních a středních škol. Jak uvádí Hroncová (2013, s.215), tak tyto problémy přetrvávají a globální světová ekonomická krize je ještě zvýraznila.

To vše má dopady i do situace ve školách. Týká se to např. ekonomické situace a zmíněné sociální diferenciaci. Školy mají různou úroveň, co do materiálních podmínek pro svou výuku. Školy, které jsou blízké bohatým průmyslovým místům a školy městské jsou často velmi dobře vybaveny – získávají „investory“ – svá bohatá města či vesnice, kteří jim poskytnou odpovídající sportoviště, vybavení učeben a další. Naproti tomu se také často setkáváme se školami, ve kterých chybí základní vybavení pro výuku předmětů, které učitelé vyučují, trpí nedostatkem peněz na kvalifikační, ale především na další vzdělávání pedagogických pracovníků.

Druhá změna, kterou dnešní škola prošla se týká atmosféry ve školách, školního klimatu. (srov. Lašek, 2012, Grecmanová, 2008). Tato změna rovněž odráží zmíněné společenské klima. Děti se k sobě, k pedagogům, rodičům, ale i k věcem okolo sebe přestávají chovat hezky i když na konci 20. století začala snaha reagovat na tuto změnu, - např. vznikaly alternativní školy (Montesori, Freinet, Dalton a další). V našem prostředí jsou však alternativní školy spíše okrajovým prostředím. Převážná většina dětí chodí do „škol běžných“, slangově jim učitelé říkají „továren“ – tento pojem se odráží z dlouhodobé snahy šetřit peníze a tím navyšovat počty žáků ve třídách. Počty dětí ve třídách se často drží na horní hranici, nejsou výjimkou školy o 800 a více žácích. Učitelé často učí ve třídě, ve které je celá řada dětí, které mají specifické výukové, ale i výchovné potřeby a problémy a zasloužili by si jednoznačně individuální zacházení. I přes maximální snahu učitelů se to ovšem v těchto podmínkách nemůže dařit. Do tohoto všeho kromě kurikulární reformy vstupuje i reforma inkluzivní, která i přes dobře zamýšlené ideje může přinést do školního prostředí další problémy.

Mezi hlavní zdroje výzkumných dat o problematice rizikového chování patří především studie ESPAD, výzkumy kliniky adiktologie, které však povětšinou (dle publikovaných

zpráv) nesměřují do oblasti dětí, mládeže a školního prostředí. Dále pak výzkumy Institutu pro kriminologii a sociální prevenci prostřednictvím Sekce sociální patologie Masarykovy české sociologické společnosti, výzkumy MŠMT, které jsou realizovány prostřednictvím grantové politiky (specifické výzkumy a rezortní výzkumy), výzkumy realizované na výzkumných pracovištích (např. Akademie věd) a vysokých školách, výzkumy realizované prostřednictvím dalších institucí (např. Safer internet, E-bezpečí) a v neposlední řadě výzkumy, které realizují samy neziskové organizace a školy.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Zmapujte organizace, které realizují výzkumy z témat sociální patologie.
2. Udělejte rešerši publikací, které v posledních pěti letech vyšly a zabývají se problematikou sociální patologie.
3. Projděte si výzkumy, které byly v posledních pěti letech zrealizovány na KSPSoc PdF UHK a představte jejich výstupy.
4. Přečtěte si publikaci Osm smrtelných hříchů (K. Lorenz) a zhodnoťte, které mají odraz do problematiky sociální patologie
5. Vymezte, který z pojmů – sociálně patologický jev, rizikové chování, sociální deviace – je využíván ve vztahu ke školnímu prostředí dle legislativy.
6. K jakým změnám dochází v posledních letech ve společnosti ve vztahu k sociální patologii a mají vliv na výchovu dítěte ve školním a rodinném prostředí.

Literatura

Použitá literatura:

BELZ, Horst. Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry.

Dana Lisá. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.

EMMEROVÁ, I. (2011) Prevention of Pupils' Problem Behaviour in School Environment in the Slovak Republic. *The new educational review*.22 (3-4), 43-54.

GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 2008. 209 s. Edukace. ISBN 978-80-7409-010-3.

HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. KOPÁČOVÁ, K. Preventivna sociálnovýchovná činnosť ve škole. Banská Bystrica: Belianum 2013. 978-80-557-0806-5.

KRAUS, B. a BĚLÍK, V. Trendy preventivně výchov-ného působení v současné škole. In: Prevence úrazu, otrav a násilí: odborný a vědecký časopis. 2011, 7(1), s. 62-67. ISSN 1801-0261

KRAUS, B. – HRONCOVÁ, J. a kol. 2010. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KOLÁŘ, Zdeněk a ŠIKULOVÁ, Renata. Hodnocení žáků. 2. dopl. vyd. Praha: Grada, 2009. 199 s. ISBN 978-80-247-2834-6.

19

LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Vyd. 3. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 161 s. ISBN 978-80-7435-220-1.

LORENZ, Konrad. *Osm smrtelných hříchů civilizace*. V nakl. Leda vyd. 1. Voznice: Leda, 2014. 137 s. ISBN 978-80-7335-239-4.

MIOVSKÝ, Michal a kol. Primární prevence rizikového chování ve školství: Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-8087258-47-7.

MIOVSKÝ, Michal a kol. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7.

MYSLIVCOVÁ, Jiřina. Kapitoly z teorie školní a mimoškolní výchovy. 1.vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě, 1985. 294 s.

NEŠPOR, Karel, CSÉMY, Ladislav a PERNICOVÁ, Hana. Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a na středních školách: příručka pro pedagogy. Praha: Sportpropag pro Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 1996. 156 s. ISBN 80-260-3877-0.

ONDREJKOVIČ, Peter. *Sociálna patológia*. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda, 2009. 577 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ E. – MAREŠ, J. 2013. *Pedagogický slovník*. 7. vyd. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

RADIMECKÝ, J. 2007. *Prevence a adiktologie pro odborníky pracující v ústavní výchově a preventivně výchovné péči: učební podklady ke kurzu*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, Univerzita Karlova, 2007.

ŠENKOVÁ, S. 2002. *Latinsko-český, česko-latinský slovník*. 3. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 262 s. ISBN 80-7182-143-8.

VÚP. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. 1. vyd. 2004. 113 s. Dostupný z WWW: <http://www.vuppraha.cz/index.php?op=sections&sid=208>.

WALTEROVÁ, Eliška. *Kurikulum: proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994. 186 s. ISBN 80-210-0846-6.

Bonanza <https://www.osbonanza.cz/>

Semiramis <http://www.os-semiramis.cz/>

Časopis prevence <https://www.zivot-bez-zavislosti.cz/casopis-prevence/>

Státní vědecká knihovna v Hradci Králové: <https://www.svkhk.cz/>

Univerzita Hradec Králové: <https://www.uhk.cz/>

2 Informační zdroje pro studium aktuálních témat ze sociální patologie

K zapamatování

- Sociální patologie
- Rizikové chování
- Sociální pedagogika
- Adiktologie
- Medicína
- Syndrom rizikového chování
- Kriminologie
- penologie

Problematika sociální patologie je v českém prostředí předmětem zájmu několika vědních oborů. Patří mezi ně pedagogika, psychologie, vědy lékařské, v českém prostředí speciálně adiktologie, ale i další disciplíny jako je například kriminologie.

První oblastí, kterou v tomto kontextu uvedeme, z našeho pohledu nejdůležitější, je oblast sociálně pedagogická. V českém prostředí je důležitá publikace Krause *Základy sociální pedagogiky* z roku 2008 a aktualizované vydání z roku 2014. V rámci této publikace autor vymezuje celou řadu témat, které se vztahují k sociálně pedagogické oblasti (problematiku volného času, životního stylu dětí a mládeže, působení médií a další). Téma, které zde autor vymezuje jako jeden z úkolů sociální pedagogiky, je prevence sociálních deviací. Podobně nahlíží i na tuto problematiku Procházka v publikaci *Sociální pedagogika*, ve které označuje ve třetí kapitole téma prevence rizikového chování jako jeden z aktuálních pohledů na uchopení současné sociální pedagogiky jako oboru. Celou šestou kapitolou, která je věnována problematice různých forem rizikového chování především ve školním prostředí, přesahuje do vědního oboru sociální patologie. V té

nalezneme například publikaci Krause a Hroncové a kolektivu autorů *Sociální patologie*, která vyšla v roce 2007 a následně v roce 2010. Jedná se o přehledovou publikaci, která vymezuje základní charakteristiky sociálně patologických jevů, které student sociálně pedagogicky zaměřených a jiných pedagogicky zaměřených oborů potřebuje. Hroncová se zde věnuje v samostatné kapitole prevenci delikvence mládeže, Emmerová rozebírá možnosti školního prostředí v prevenci závislostí se zvláštním zřetelem k roli pedagogů v tomto prostředí. Vacek zde mapuje opatření státu a jeho možnosti v prevenci závislostí v prostředí základních škol, Hudecová charakterizuje prevenci šikany, záškoláctví a další negativní jevy ve školním prostředí. Kraus a Pelcák rozebírají v samostatné kapitole problematiku prevence a terapie sociálních deviací z bio-psycho-sociálního pohledu.

Publikace autorů Fišera a Škody nese stejnojmenný název *Sociální patologie*, s podtitulem *Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů* (2009 a 2014). Z pohledu prevence zde autoři rozebírají několik zajímavých oblastí. Patří mezi ně především problematika agresivity se zaměřením na děti a mládež, dále pak problematika sebevraždnosti a sebepoškozování a postoje společnosti, možnosti řešení a prevence této problematiky, v neposlední řadě jsou zde rozebírána tato témata: sociální důsledky, možnosti léčby a prevence závislostí, rizikové faktory a sociální důsledky nevhodného působení rodiny a další. V roce 2001 vyšla také učebnice Mühlpachra *Sociální patologie*, která studentům přehledným způsobem předkládá základní informace o problematice sociální patologie.

Ve slovenském prostředí jsou důležité publikace Emmerové *Preventívna a sociálnovýchovna práca s deťmi a mládežou*, která vyšla v roce 2012 a publikace Hroncové, Emmerové a Kopáčové a kol. z roku 2013 *Preventívna sociálno-výchovna činnosť ve škole*, ve kterých autorky mapují situaci a snaží se hledat řešení pro prevenci rizikového chování s dětmi a mládeží ve školním prostředí.

Důležitým informačním zdrojem v oblasti rizikového chování a jeho prevence jsou sborníky z konference Socialia, která je pravidelně realizována od roku 1997 a vychází z aktivit profesora Krause z Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Tato konference je v dnešní době už mezinárodní. Pravidelně se na ní podílí Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové (především Katedra sociální patologie a sociologie a Katedra sociální pedagogiky), Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela (Katedra

pedagogiky) a Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej. Pořádání konference se střídá na těchto pracovištích a pravidelně z ní vychází sborník, a také v některých případech vědecky zaměřený sborník, např. v roce 2014 byl na Univerzitě Mateja Bela v Banské Bystrici vydán vědecký sborník *Sociálne ohrozenia detí a mládeže v XXI. storočí a možnosti ich prevencie*.

Od roku 2014 vychází na Katedře sociální patologie a sociologie Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové vědecky zaměřený sborník prací *Acta sociopathologica*, které mapují problematiku prevence rizikového chování a témat souvisejících. Mezi autory, kteří se na jeho obsahu podílejí, patří Kraus, Bělík, Hoferková, Pelcák a další. V roce 2016 byl vydán už třetí sborník z řady *Acta sociopathologica*, který nese podtitul *Rizikové chování a jeho prevence v československých souvislostech*, na jeho obsahu se kromě výše jmenovaných podíleli i Hroncová, která zde vymezuje profesi sociálního pedagoga a jeho úlohu ve školním prostředí, Rovňanová, která analyzuje prevenci sociálně patologických jevů v profesních činnostech učitelů, podobně Dulovics vymezuje problematiku prevence a terapie v kontextu sociálních pedagogů ve školním prostředí, Emmerová popisuje možnosti prevence kriminality ve školním prostředí.

V roce 2016 vychází publikace autorů Bělíka a Hoferkové *Prevence rizikového chování ve školním prostředí*, která mapuje problematiku prevence rizikového chování ve vztahu ke školnímu prostředí a zachycuje programy sociální prevence, které v posledních letech Katedra sociální patologie a sociologie pro školy připravila.

Na Katedře pedagogiky Univerzity Mateja Bela pod vedením Hroncové vychází od roku 2004 *Zborník vedeckovýzkumných prác Katedry pedagogiky*, na kterém se obsahově spolupodílejí i autoři z výše jmenovaných pracovišť. Mezi významné příspěvky, které byly v roce 2015 ve vztahu k prevenci publikovány, patří příspěvek Emmerové *Problémy chování žáků a jejich prevence na základních a středních školách*, Niklové *Současný stav a problémy vykonávání preventivně výchovné a sociálně-výchovné práce sociálního pedagoga na základních školách v teoreticko-empirické reflexi*.

Zajímavým cizojazyčným zdrojem je odborný recenzovaný časopis *The new educational review*, ve kterém nalezneme celou řadu příspěvků, které se týkají prevence rizikového chování. Patří mezi ně především příspěvek Emmerové *Prevention of Pupils' Problem Behaviour in School Environment in the Slovak Republic*.

Britská autorka Petrie v renomovaném časopisu *Cambridge Journal of Education* přibližuje problematiku *Young people and alcohol – where's the risk? Changing the focus of school-based prevention initiatives*. Samotný článek se zabývá problematikou prevence právě z úhlu pedagogiky zaměřené na sociální prostředí.

Z pohledu speciálně pedagogického nalezneme problematiku prevence rizikového chování u autora Kaleji, který ve své publikaci *Etopedická propedeutika v inkluzivní pedagogice* (2013) rozebírá problematiku rizikového chování z pohledu etopedie a stanovuje čtyři oblasti práce s problematikou rizikového chování: prevence, terapie, diagnostika, reedukace.

Urban a Dubský z Policejní akademie ČR v Praze vydali v roce 2012 publikaci *Sociální deviace*, která není prvotně určena pro pedagogy, ale zaměřuje se na policisty, kteří mohou být také účastníky preventivně výchovného procesu jako externí subjekt. Vymezuje problematiku různých forem závislostí včetně závislosti na drogách a patologického hráčství, charakterizují problematiku virtuálních ohrožení včetně kyberšikany. Vše dávají do kontextu prevence a represe.

Z pohledu klinické psychologie můžeme u autora Jessora v publikaci *Description versus explanation in cross-national research on adolescence a New Perspectives on Adolescent Risk Behavior* nalézt vymezení problémového chování, tj. chování, které se odlučuje od společenských norem, společnost jej postihuje a vymáhá. Podobně vymezují sociálně deviantní chování např. Komenda v publikaci *Sociální deviace s podtitulem Historická východiska a základní teoretické přístupy* (1999), Pontell v publikaci *Social deviance – Reading in theory and Research* nebo Kraus v díle *Sociální deviace v transformaci společnosti*.

V českém prostředí je ve vztahu k dětem a pedagogům problematika rizikového chování a jeho prevence velmi dobře zpracovaná na pomezí oborů psychologie a medicíny.

Publikace autorky Sobotkové a kolektivu z roku 2014 *Rizikové a antisociální chování v adolescenci* je velmi podrobně zpracovanou publikací pro studenty psychologie, ale také pro studenty pedagogických oborů. V práci autoři rozebírají problematiku rizikového chování, aktuální výzkumy vztahující se k problematice a vybrané typy rizikového chování. Patří mezi ně např. nezdravé stravovací návyky, zneužívání návykových látek, autoagresivní chování, delikventní a nedelikventní chování, rizikové sexuální chování,

extremismus, rizika spojená se zvládáním zátěžových situací (coping) a další. Všechna témata jsou zasazena do kontextu vývoje dítěte a sociálního prostředí, ve kterém se nachází.

Soubornou publikací na pomezí oborů psychologie a medicíny je publikace autorů Kabíček, Csémy, Hamanová a kolektiv (2014), která vymezuje na základě bio-psycho-sociálních znaků rizikového chování tzv. syndrom rizikového chování a snaží se hledat cesty pro zjišťování možností jeho prevence.

V britském časopisu *International review of psychiatry* vyšel v roce 2007 článek *School-based programmes to prevent alcohol, tobacco and other drug use* mapující školní preventivní programy zaměřené na závislosti na alkoholu, kouření a dalších drogách.

Z psychologického pohledu je zajímavou publikací *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků* (2013) autora Vacka, který se ve své publikaci zabývá problematikou rizikového chování ve vztahu k morálnímu vývoji jedince, etické výchově a prevenci.

V zahraniční literatuře nalezneme celou řadu zdrojů v renomovaných časopisech. Patří mezi ně především američtí psychologové Weissberg a Greenberg, kteří v roce 1998 publikovali článek *School and Community Competence-Enhancement and Prevention Programs* v časopise *Handbook of child psychology: Child psychology in practice*, který se zabývá problematikou prevence u dětí a je světově jedním z nejcitovanějších vědeckých článků v problematice prevence.

V roce 2003 vyšel v časopisu *American psychologist* článek psychologa Nation a kol. *What works in prevention: Principles of effective prevention programs*, který je uznávaný nejenom v mezinárodním měřítku, ale i čeští autoři z poznatků těchto autorů čerpají a některé preventivní programy se o něj opírají.

V českém prostředí jsou významným informačním zdrojem publikované výzkumy, které jsou realizovány pod vedením Miovského a jeho autorského kolektivu z Kliniky adiktologie 1. lékařské fakulty a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Mezi tyto publikace patří především *Kvalita a efektivita v primární prevenci rizikového chování dětí a dospívajících* (2015a), *Prevence rizikového chování ve školství* (2015b), *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi* (2015c), *Čtyřúrovňový model kvalifikačních stupňů pro pracovníky v primární prevenci rizikového chování ve školství* (2012). Klinika adiktologie je také jedním z certifikovaných vzdělavatelů v primární

prevenci rizikového chování. V rámci Kliniky adiktologie také vychází stejnojmenný časopis *Adiktologie*, v kterém byl v roce 2004 publikován článek zabývající se evaluací programu primární prevence Lions-Quest Programu – Skills for Adolescence. Autoři Kraus, Vacek, Stará, Čápková a Eisen zde popisují možnosti zavádění a evaluace pilotní fáze tohoto programu v českém prostředí pod názvem *Přípravení pro život*.

Dále je potřebná tzv. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013–2018* (dále jen Národní strategie prevence), která vymezuje všechny aspekty primární prevence z pohledu koncepčního – rozdělení prevence, cílové skupiny, kompetence a další nutné atributy.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Vysvětlete rozdíl triády pojmů: sociálně patologický jev – rizikové chování – sociální deviace.
2. V doporučené literatuře (např. Kabiček, Sobotková) najděte pojem syndrom rizikového chování (SRCH-D) a vysvětlete jej ve vztahu k dětem a mládeži.
3. Uveďte rozdíly mezi pojmy disociální, asociální a antisociální chování.
4. Na základě textu studijní opory vyhledejte jevy, které můžeme zařadit jako sociálně patologické a jevy, které označujeme jako rizikové a popište, v čem vidíte rozdíl.
5. Zopakujte (vyhledejte) definici sociální patologie jako sociologické disciplíny. (Doporučené zdroje: Fischer a Škoda, 2014; Kraus a kol., 2010)
6. Vypracujte rešerši zdrojů zabývajících se prevencí sociálně patologických jevů, které jsou dostupné v univerzitní a státní vědecké knihovně. (Doporučené zdroje: katalog knihovny Univerzity Hradec Králové a Státní vědecké knihovny v Hradci Králové)

Literatura

Použitá literatura:

HAMANOVÁ, J., KABÍČEK, P. 2001. Syndrom rizikového chování v dospívání. In *Zdravotnické noviny, příl. Lékařské listy*. ISSN 1805-2355, 2001, L(4): 38-40. ISSN 0044-1996.

JESSOR, R., JESSOR, S. L. 1977. *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press, 1977. 281 s. ISBN 9780123847508.

KALEJA, M. *Etopedická propedeutika v inkluzivní speciální pedagogice*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013. 264 s. ISBN 978-80-7464-396-5.

KOPECKÝ, K. a kol. 2015. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 169 s. ISBN 978-80-244-4861-9.

MAREŠOVÁ, A. a kol. 2015. *Analýza trendů kriminality v roce 2014*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. 134 s. ISBN 978-80-7338-150-9.

SKOPALOVÁ, J. *Záblesky bezpečí dítěte*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 38 s. ISBN 978-80-244-2567-2.

SOBOTKOVÁ, V. a kol. 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

ONDREJKOVIČ, P. et al. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2000. 270 s. ISBN 80-224-0616-3.

VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. xxviii, 636 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

VOJTOVÁ, V. 2008. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6.

Doporučená literatura a zdroje:

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

KABÍČEK, P. a kol. 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

Univerzita Hradec Králové: <https://www.uhk.cz/>

Státní vědecká knihovna v Hradci Králové: <https://www.svkhk.cz/>

3 Závislostní chování – výskyt a výzkumy

K zapamatování

- ESPAD
- Srovnání
- Mezinárodní studie
- Závislosti
- Závislostní chování
- dítě

Výsledky ESPAD – Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách za rok 2011. Mezinárodní projekt ESPAD je největší celoevropskou studií zaměřenou na zjištění rozsahu užívání legálních a nelegálních návykových látek u šestnáctiletých studentů. Projekt je realizován každé 4 roky od roku 1995. V roce 2011 tak proběhla již pátá vlna studie, do které se zapojilo 37 evropských zemí, respektive regionů v rámci zemí (např. vlámská část Belgie, několik spolkových zemí v Německu, srbská část Bosny a Hercegoviny, jako samostatný region Moskva v rámci Ruské federace. V České republice na realizaci projektu ESPAD dlouhodobě spolupracuje Psychiatrické centrum Praha (PCP), Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti (NMS; součást Úřadu vlády České republiky) a Lékařské informační centrum (LIC) spolu s agenturou INRES-SONES.

Přehled hlavních výsledků české části studie v r. 2011 (Chomynová, 2014)

- V roce 2011 pokračoval pokles zkušeností mládeže s nelegálními drogami, který byl zjištěn již mezi roky 2003 a 2007. Pokles zkušeností byl zaznamenán u všech sledovaných nelegálních drog, poprvé včetně konopných látek (marihuana nebo hašiš).

- Nejčastěji uváděnou nelegální drogou jsou stále konopné látky (42,3 % uvedlo alespoň jednu zkušenost v životě). Na dalších místech se objevovaly zkušenosti s užíváním léků se sedativním účinkem (v životě vyzkoušelo 10,1 %), s čicháním rozpouštědel (7,8 %) a s užitím halucinogenních hub (6,9 %). Zkušenosti s LSD (5,1 %), extází (3,3 %) a amfetaminy (2,0 %) byly mezi studenty méně časté, zkušenosti s drogami typu heroin a kokain byly v populaci šestnáctiletých minimální (1,4 %, resp. 1,1 %).
- V posledních 30 dnech užilo marihuanu nebo hašiš 14,6 % šestnáctiletých, těkavé látky 1,5 %, užití ostatních drog se pohybovalo do 1 %.
- Při extrapolaci na věkovou skupinu 15–19 let mělo tedy odhadem v ČR alespoň jednu zkušenost s nelegální drogou (především konopnými látkami) asi 250 tisíc osob, opakovanou zkušenost (více než 5krát v životě) asi 100 tisíc osob.
- Průzkum v roce 2011 potvrdil rozdíly v užívání konopných drog mezi pohlavími – chlapci uváděli vyšší zkušenosti ve srovnání s dívkami. U jiných drog nebyly rozdíly v závislosti na pohlaví významné.
- Podíl denních kuřáků cigaret zůstává dlouhodobě na stejné úrovni. Denně kouřilo v roce 2011 celkem 25 % šestnáctiletých, z nich bylo 8 % silných kuřáků (vykouřilo denně 11 a více cigaret). Rozdíly v prevalenci denního kuřáctví byly mezi chlapci a dívkami malé (27,2 %, resp. 24,2 %).
- V užívání alkoholických nápojů se situace téměř nezměnila od poloviny 90. let minulého století. U chlapců vzrostl výskyt pravidelného pití piva, u děvčat vína a u obou pohlaví vzrostl výskyt pravidelné konzumace destilátů a alkopops (tj. alkoholizovaných limonád). Nadměrné dávky alkoholu (5 a více sklenic při jedné příležitosti) více než 3krát v posledním měsíci konzumovalo 21 % studentů.
- Oproti roku 2007 se změnilo subjektivní vnímání rizik spojených s kouřením a pitím alkoholu. Jen 55 % dotázaných považuje denní kouření více než 20 cigaret za velké zdravotní riziko a necelá polovina dotázaných považuje za rizikové pití 4 nebo více sklenic alkoholu denně. (Vláda, 2016, online)

Srovnání výskytu zkoumaných jevů do roku 2015 v rámci studie EPAD 2015 (drogy-info.cz, 2017, online)

Ve srovnání s rokem 2011 došlo k výraznému poklesu prevalence kouření cigaret u 16letých, a to jak u jednorázových zkušeností s cigaretami, tak k poklesu prevalence denního kuřáctví i silného kouření (tj. kouření 11 a více cigaret denně). Výraznější pokles byl zaznamenán u chlapců, rozdíly mezi chlapci a dívkami se vyrovnávají. Mezi roky 2011 a 2015 došlo k výraznému poklesu uváděné konzumace alkoholu, a to k poklesu jak u zkušeností s konzumací alkoholu, tak u rizikové konzumace alkoholu. U všech sledovaných ukazatelů byl zaznamenán pokles u chlapců i u dívek, v případě časté konzumace alkoholu došlo k poklesu u všech druhů alkoholických nápojů. Preferovaným nápojem mezi 16letými zůstává dlouhodobě pivo, za ním následují destiláty. 3/4 těch, kteří konzumovali alkohol v posledních 30 dnech, ho pili v hospodě, restauraci, baru nebo na diskotéce.

- V roce 2015 pokračoval nárůst průměrného věku první zkušenosti s cigaretou a alkoholem pozorovaný již mezi roky 2007 a 2011. Konzumace návykových látek se tak posouvá do vyššího věku, a to i u konopných drog.
- V roce 2015 pokračoval pokles zkušeností mládeže s nelegálními drogami, který byl zjištěn již mezi roky 2007 a 2011. Pokles zkušeností byl zaznamenán u všech sledovaných nelegálních drog včetně konopných látek. K významnému poklesu zkušeností s užitím konopných látek došlo u chlapců, u dívek se situace v posledních letech nezměnila a zdá se, že dříve pozorovaný vzorec, kdy vyšší výskyt užívání konopných látek vykazovali chlapci, se mění a rozdíly mezi chlapci a dívkami se vyrovnávají.
- Při bližším pohledu na změny ve frekvenci užívání konopných látek v horizontu posledních 12 měsíců je patrné, že podíl těch, kteří konopné látky užili v posledním roce jednou nebo dvakrát, je dlouhodobě stabilní, zatímco v případě opakovaného užívání (frekvence 6krát a častěji) je možné sledovat pokles.
- V evropském kontextu jsou zkušenosti českých 16letých nadprůměrné, zejména se to týká celoživotních zkušeností s užitím legálních a nelegálních drog. Na předních místech jsou ve výskytu kouření cigaret a konzumace alkoholu.

- Respondenti uváděli, že v posledních 30 dnech a ve zkušenostech s legálními látkami ve věku do 13 let. V oblasti nelegálních drog mají čeští 16letí nejvyšší výskyt užití konopných látek v životě i v posledních 12 měsících. Zkušenosti s užitím jiných než konopných drog jsou u českých studentů srovnatelné s průměrem evropských zemí.
- Rozsah užívání návykových látek se nadále liší s ohledem na typ studované školy – vyšší výskyt užívání legálních i nelegálních drog, a to téměř dvojnásobně vyšší oproti studentům ostatních typů škol, vykazovali studenti středních škol bez maturity a odborných učilišť.
- Subjektivně vnímaná dostupnost cigaret a alkoholu zůstává dlouhodobě vysoká, a to i přesto, že se jedná o látky, které by šestnáctiletým studentům neměly být volně dostupné. Dostupnost konopných látek se snižuje již od roku 2007, což je zcela v souladu s trendy klesající prevalence zkušeností s užitím konopných látek. V případě pervitinu a extáze byl po předchozím poklesu subjektivně vnímané dostupnosti (u extáze od roku 2003 a u pervitinu od roku 1999) zaznamenán opětovný nárůst, což lze označit za varovný trend.
- Příležitostné kouření cigaret a přiměřené pití alkoholu, stejně jako experimentální a příležitostné užívání konopných látek nepovažují čeští šestnáctiletí za příliš zdravotně rizikové. V dlouhodobém horizontu (od roku 2007) narůstá podíl respondentů, kteří vnímají zdravotní rizika spojená s intenzivním kouřením a intenzivní konzumací alkoholu. Na druhou stranu klesl podíl studentů, kteří považují za velké riziko experiment s konopnými látkami a pervitinem.
- Podíl šestnáctiletých studentů, kteří uvádí, že se ve volném čase věnují čtení knížek, koníčkům a aktivně sportují, je relativně stabilní. Od roku 2003 se prakticky nezměnil ani podíl studentů, kteří ve volném čase hrají počítačové hry. Od roku 2003 se výrazně zvýšil podíl dospívajících, kteří tráví volný čas surfováním na internetu, a naopak od roku 2011 došlo k poklesu podílu studentů, kteří tráví volný čas s přáteli chozením venku jen tak pro zábavu (po nákupních centrech, po ulici nebo tráví čas v parku, na hřištích apod.), a k výraznému poklesu těch, kteří chodí večer ven za zábavou (tj. na večírky, diskotéky nebo do kaváren).

Slovensko se podílelo na všech pěti cyklech zkoumání pod vedením Nociara.

Přehled zajímavých výsledků za Slovensko v roce 2011 a za rok 2015 (Európsky školský prieskum o alkohole a iných drogách 2011, online)

- Slovensko patrí k zemím s vysokou prevalencií kouření mládeže. Kouří okolo 39% zkoumané mládeže. Tento stav je platný od roku 2003 do roku 2011. V roce 2015 nastal v tomto ohledu zvrát a nárůst a nebo stabilizaci vystřídal už jednoznačný pokles ve frekvenci i množství užívání legálních drog.
- 87 % dětí ve věku 15–16 let má nějakou zkušenost s alkoholem, tuto zkušenost děti získaly v předchozím roce a v posledních 30 dnech alkohol vyzkoušelo 57 % zkoumaných.
- Za posledních 30 dní se jednou nebo vícekrát opilo (intoxikovalo) 26 % slovenských chlapců a 1/5 slovenských děvčat.
- Ze zkoumaných států nejvíce respondenti z Bulharska, České republiky, Lotyšska a Slovenska připouštěli, že mají v důsledku pití následné problémy, které jsou způsobené pitím. Většina těchto problémů se projevuje agresivitou, problémy se školou, rodiči a policií.
- Zatímco v českém prostředí uvedlo zkušenost s drogami 42 % respondentů, tak na Slovensku to bylo 28 % – kanabis 17 %, 6 % žáků kombinace drog.
- Z pohledu vývojových trendů je zajímavý vývoj užívání nelegálních drog – 1995 (11 %), 2003 (20 %) a 2011 (18 %). Můžeme tedy očekávat konstantní tendenci.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Vyhledejte nejnovější výsledky mezinárodních výzkumů v látkových a nelátkových závislostech.
2. Popište, jaké oblasti zkoumá studie ESPAD.
3. Jak je možné využít výsledky v aplikaci na práci s dětmi ve školním prostředí?
4. Jaký je rozdíl ve výskytu jednotlivých jevů u chlapců a děvčat?

Literatura

Použitá literatura:

HAMANOVÁ, J., KABÍČEK, P. 2001. Syndrom rizikového chování v dospívání. In *Zdravotnické noviny, příl. Lékařské listy*. ISSN 1805-2355, 2001, L(4): 38-40. ISSN 0044-1996.

JESSOR, R., JESSOR, S. L. 1977. *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press, 1977. 281 s. ISBN 9780123847508.

KALEJA, M. *Etopedická propedeutika v inkluzivní speciální pedagogice*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013. 264 s. ISBN 978-80-7464-396-5.

KOPECKÝ, K. a kol. 2015. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 169 s. ISBN 978-80-244-4861-9.

MAREŠOVÁ, A. a kol. 2015. *Analýza trendů kriminality v roce 2014*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. 134 s. ISBN 978-80-7338-150-9.

SKOPALOVÁ, J. *Záblesky bezpečí dítěte*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 38 s. ISBN 978-80-244-2567-2.

SOBOTKOVÁ, V. a kol. 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

ONDREJKOVIČ, P. et al. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2000. 270 s. ISBN 80-224-0616-3.

VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. xxviii, 636 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

VOJTOVÁ, V. 2008. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6.

Doporučená literatura a zdroje:

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

KABÍČEK, P. a kol. 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

Univerzita Hradec Králové: <https://www.uhk.cz/>

Státní vědecká knihovna v Hradci Králové: <https://www.svkhk.cz/>

4 Kriminalita – současný stav a výzkumy

K zapamatování

- Kriminalita
- Stav
- Výzkumy
- IKSP
- Mladistvý

Zajímavé jsou také výzkumy **Institutu pro kriminologii a sociální prevenci**, který je samostatnou výzkumnou organizací Ministerstva vnitra ČR, která vydává celou řadu výzkumných studií především z oblasti kriminologie, ale prostřednictvím svých akcí dělá i mezioborová setkání, na kterých se setkávají výzkumníci s kriminology, psychology, policisty, pedagogy, koordinátory prevence a dalšími aktéry práce s problematikou rizikového chování.

Marešová (2014, s. 37–38) ve své publikaci *Analýza trendů kriminality* v roce 2014 uvádí: „Je těžké hodnotit rok 2014, protože z pohledu vývoje kriminality nedošlo k žádné překvapivé změně ani události. Pozitivem je, že pokračuje trend stálého snižování policií evidované kriminality a v hodnoceném roce se počet evidovaných trestných činů dostal pod hranici 300 tis. trestných činů. Stále však není důvod k přílišné radosti, protože počet objasněných trestných činů oproti minulému období více než 5 let zůstává na zhruba stejné úrovni mírně nad 120 tis. skutků. Stále častěji je také vyslovováno podezření, že část kriminality, zejména té, kterou má na svědomí mladší věková kategorie delikventů se přesouvá tzv. z ulice na internet (sociální sítě) a je, co do rozsahu, orgány činnými v trestním řízení nezmapována. Odhad jejího rozsahu bývá uváděn sice v tisících, ale seriózní odhad dosud chybí. To, že se jedná o latentní kriminalitu, jejíž rozsah asi výrazně převažuje část kriminality, o které se orgány činné v trestním řízení dozvědí a následně ji řeší (a zahrnují do oficiálních resortních statistik), snad ani nemusíme dodávat.

Radikální pokles počtu policií stíhaných a vyšetřovaných pachatelů v posledních letech byl způsoben poklesem počtu trestných činů i jejich známých pachatelů z řad **děti a mladistvých**, a to od roku 2010 – tj. platnosti nového trestního zákoníku. Již předtím se počet vyšetřovaných a stíhaných pachatelů ve věku do 18 let trvale snižoval, ale v roce 2010 to byl skokový pokles. Zajímavé zjištění je, že v roce 2014 ve srovnání s rokem předchozím se v oblasti **kriminality dětí** ukazuje mírné zvýšení počtu činů jinak trestných i policií za ně vyšetřovaných pachatelů o cca 100 dětí. Bohužel, zvýšil se především počet vyšetřovaných pro násilné trestné činy (o 36 osob).

Kriminalita mladistvých stále i v roce 2014 klesá. Stejně jako u dětí do 15 let doménou jejich kriminálního působení je majetková kriminalita, především krádeže vloupáním do ostatních objektů, krádeže prosté v bytech, domech, obchodech a jiných objektech. Mezi cca 2 600 mladistvými pachateli stíhanými za provinění v roce 2014 bylo 12 % (více než 300 osob) již recidivisty a 360 mladistvých bylo již dříve vyšetřováno, avšak policie je neoznačila jako recidivisty, protože nebyli pravomocně odsouzeni. Rozložení trestné činnosti mladistvých není regionálně rovnoměrné, protože je značně podmíněno výskytem vhodných kriminogenních faktorů (akce hudební, sportovní, zábavní apod.)“.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Na webových stránkách IKSP prostudujte výzkumné zprávy a ukažte zajímavé výsledky a pokuste se najít možnosti jejich aplikace v praxi.
2. Prostudujte si poslední čísla časopisu Kriminalistika a udělejte rešerši článků a výzkumů.
3. Vytvořte přehled webových stránek, na kterých naleznete výsledky výzkumů, které mapují kriminalitu.

Literatura

Použitá literatura:

MIOVSKÝ, M. a kol. 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018. 2013. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR* [online]. 2013 [cit. 2015-11-17]. Dostupné na internetě: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>>.

Národní strategie protidrogové politiky na období 2010 až 2018. 2010. In *Vláda České republiky*. [online]. 2010 [cit. 2015-07-01]. Dostupné na internetě: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/strategie-a-plany/narodni-strategie-protidrogove-politiky-na-obdobi-2010-az-2018-99404/>>.

Doporučené zdroje:

Semiramis <http://www.os-semiramis.cz/>

5 Ohrožení kyberprostedím

K zapamatování

- Kyberprostředí
- Virtuální
- Kyberšikana
- Kybergrooming
- Kyberstalking
- Oběť
- Agresor
- Netholismus
- Sexting
- E-bezpečí
- Safer internet

Virtuální prostředí je prostor, který je pro jeho aktéry naprosto jedinečný z pohledu možností technického rázu. Přináší neskutečné zážitky, možnost oprostít se od tíhy současného světa, ale patří sem i rizika, která s sebou toto prostředí přináší. Mezi tato rizika může patřit vznik závislosti na virtuálním prostředí a aktivitách v něm (netolismus), kyberšikana, kyberstalking, sexting, kybergrooming a další.

5.1. Netholismus

Termínem netholismus (netolismus) označujeme závislost – závislostní chování (behaviorální závislost) či závislost na procesu na tzv. virtuálních drogách. Mezi ně patří zejména počítačové hry, sociální sítě, internetové služby (různé formy chatu), televize aj. (Kohout, Karchňák, 2016).

S netolismem jsou spojená jak tělesná, tak psychická rizika. Tělesná rizika spojená s užíváním počítače se projevují především v oblasti pohybového aparátu a vizuálního

systemu. V oblasti pohybového aparátu se projevují bolesti šíje, ramen, bederní páteře, drobných kloubů, zápěstí atd. Významná jsou ale především psychická a sociální rizika. V této oblasti zasahuje nadužívání počítače významně do organizace času a projevuje se například nepravidelností v jídlu nebo nedostatkem spánku. Zhoršují se mezilidské vztahy v rodině, partnerských vztazích, ve škole, popřípadě v zaměstnání. Dochází ke zhoršování školního prospěchu, případně pracovních výsledků. Zvyšuje se riziko závislostního chování, a to nejen ve vztahu k počítačům, ale také k alkoholu a ostatním drogám. Zatěžování nervového systému vede k poruchám paměti a komunikačních schopností. Často také bývá uváděn větší sklon k agresivitě, rvačkám, šikanování, nepřátelskému nebo podezřívavému ladění.

Problematickým se také může stát odtržení od reality (např. postupné odpoutání od reálných vztahů až jejich ztráta, narušené vnímání reálných následků vlastního chování). Děti se přenášejí do nereálného světa sociálních sítí a počítačových her a často pro ně tento přenos znamená náhražku stimulů světa reálného. V reálném světě jim chybí kontakt s rodiči, kamarády, zážitky ze sportu apod. Snaží se toto nahradit ve virtuálním světě, avšak dostávají se do smyčky opětovného odtržení od světa reálného.

5.2 *Kyberšikana*

Kyberšikana je novou formou šikany. Je to opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií, nebo ve virtuálním prostředí. Informačními a komunikačními technologiemi se myslí například telefony, e-maily, internet, blogy, chaty.

Dle Vágnerové (2009) má kyberšikana velmi širokou škálu projevů:

- dítěti se někdo snaží prostřednictvím počítače ukrást osobní údaje,
- infikuje jeho počítač viry,
- zasílá mu agresivní, urážlivé a obtěžující e-maily (spamy...),
- adresuje mu vulgární či výhružné zprávy,
- zneužívá (případně vytváří) webové stránky, na nichž zveřejňuje karikatury, slogany,
- vtipy, fotky a videa, které dítě zesměšňují a jež si přitom může prohlédnout velké množství uživatelů internetu,

- napadá oběť na komunitních webech, v diskuzních fórech a při chatování.

Toto ubližování a poškozování oběti je buď úmyslné, nebo neúmyslné. Velkým nebezpečím tohoto fenoménu je, že oběť může být poškozena v důsledku nevhodného vtipu nebo nedorozuměním. Psychické dopady na oběť mohou být někdy až katastrofické, a proto je třeba umět se v internetovém prostředí pohybovat a pečlivě zvažovat každý krok a důsledky svého jednání. Extrémní tlak na oběť může způsobit trauma a psychické zhroucení oběti, což v některých případech může vést až k sebevraždě. Kyberšikana velmi úzce souvisí s klasickou šikanou. Jsou zde však rozdíly, které tyto dva fenomény rozdělují. Zatímco klasická forma šikany může být fyzického nebo psychického charakteru, kyberšikana se odehrává zejména v psychické rovině. Kyberšikana je specifická tím, že pachatel oběť verbálně napadá, uráží, zastrašuje, vyhrožuje, vydírá, pronásleduje atd. Takové chování se sice objevuje i u klasické formy šikany, ale rozdílem je, že kyberšikana se odehrává v kybernetickém prostředí, které dává pachateli jiné možnosti, a posouvá tak klasickou formu šikany do sofistikovanějších úrovní. To spolu s rozvojem internetu napomáhá šíření kyberšikany.

Kyberšikana a klasická šikana mají jednu věc společnou. Jak klasická šikana, tak kyberšikana, mají za cíl někomu ublížit nebo ubližovat. Kyberšikana v mnoha případech začíná klasickou šikanou, a tak se tyto dvě formy často prolínají – příkladem může být nahrávání spolužáka při šikanování a následné umístění videa na internet. Kyberšikana však má také svá specifika, kterými se podstatně liší od tradiční šikany. (Kopecký, 2009)

Kyberšikana se vyznačuje různými způsoby obtěžování oběti. Může jít o zasílání výhružných a krutých e-mailů či SMS zprávy, bombardováním výhružnými telefonáty nebo obtěžováním prostřednictvím chatu. Dále do kyberšikany patří vytváření webových stránek, které různými způsoby (verbálně, graficky, zvukově) oběť uráží a zesměšňují. (Veličková Hulanová, 2012)

Kolář (2001, str. 213-218) definuje kyberšikanu jako: „zneužití ICT (informačních komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrozit, ublížit mu. Podobně jako u šikany tváří v tvář se jedná o úmyslné chování, kdy je oběť napadána útočníkem nebo útočníky. Povaha a provedení útoků pak určují její závažnost. Předpona kyber - značí prostředí, ve

kterém se šikana odehrává, tedy kybernetický svět počítačů, internetu a mobilních telefonů. Kyberšikana může samozřejmě probíhat i přes jiné technické komunikační prostředky, např. pagery, v české realitě jsou však v drtivé většině využívány právě výše zmíněné mobilní telefony a internet.“

Kohout a Karchňákem (2016, str. 46) považují cíl kyberšikany za stejný, jako cíl klasické šikany, který se liší pouze v několika rysech, jako jsou: Anonymita, kdy útočník je často anonymní, vystupuje pod falešnou přezdívkou, vytváří jednoúčelové e-maily nebo falešné profily na sociálních sítích. Místo a čas útoku nelze předpokládat, protože útok může přijít kdykoliv a jakkoliv, např. SMS nebo e-mail v pozdních večerních hodinách. Tím, že útočník má možnost sdílet či přeposílat poškozující příspěvky, má publikum, které mu v jeho počínání pomáhá. U kyberšikany není snadné rozeznat dopad na oběť. Dopady bývají spíše psychické, a proto není snadné je na oběti rozeznat nebo poznat samotnou oběť.

Kyberšikana může být **přímá**: útočník → oběť nebo **kyberšikana v zastoupení**: útočník → třetí osoba → oběť.

Nejčastější **motivy kyberagresora** (řazeny od nejzávažnějšího po nejméně závažný typ)

1. Snaží se ovládat druhé prostřednictvím strachu, touží po moci. Obvykle potřebují pro svou činnost publikum.
2. Znuděný, hledá zábavu, narcistický... Kyberšikana je obvykle páchána ve skupině, nebo je ve skupině alespoň plánována.
3. Bere právo do svých rukou (zlo napravující, uděluje lekci,...). Pracují většinou sami, ale mohou své aktivity a motivy sdílet se svými nejbližšími přáteli.
4. Má tendenci odpovídat ve vzteku nebo frustraci – pomsta, kompenzace. (někdy může být obětí klasické šikany)
5. Má sklon vystupovat na internetu jako někdo jiný. Zneužívá ICT technologie, bez vědomí závažnosti tohoto jednání. Motivem jsou dva hlavní důvody: a) Můžu b) Je to legrace. (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28, příloha č. 7)

Dle Kohouta a Karchrňáka (2016, str. 48) jsou nejčastější projevy kyberšikany tyto: „Rozesílání urážlivých a zstrašujících zpráv nebo pomluv (e-mail, SMS, instant messenger, Skype apod.). Pořizování audio a video záznamů, fotografií, jejich následná úprava a zveřejnění s cílem poškodit oběť (předem připravený fyzický útok, natáčení spolužáka, učitele apod.). Vytvoření webové stránky (facebookové stránky), která uráží, pomlouvá, nebo ponižuje oběť. Krádež identity (znamená prolomení zabezpečení e-mailové schránky nebo profilu na sociální síti vybrané osoby a následné vystupování útočníka pod identitou oběti). Provokování a napadání uživatelů v diskuzních fórech (příp. trolling). Odhalování cizích tajemství. Vydírání pomocí informačních a komunikačních technologií. Obtěžování a pronásledování pomocí informačních a komunikačních technologií“.

5.3 Kybergrooming

Kybergrooming představuje nebezpečné chování dospělých osob, které se prostřednictvím manipulativních technik a navázáním „přátelství“ v internetovém prostoru snaží dostat své oběti na schůzku v reálném světě. Cílem jejich počínání bývá sexuální zneužití, točení a focení pornografie, nucení k prostituci. Nejohroženější skupinou jsou děti a dospívající ve věku 6 – 15 let. Kybergrooming označuje chování uživatelů internetu (predátorů, kybergroomerů), které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce. Výsledkem této schůzky může být sexuální zneužití oběti, fyzické násilí na oběti, zneužití oběti pro dětskou prostituci, k výrobě dětské pornografie apod. Kybergrooming je tedy druhem psychické manipulace realizované prostřednictvím internetu, mobilních telefonů a dalších souvisejících technologií. (Kopecký, Szotkowski, 2015, str. 36)

Kohout, Karchrňák (2016, str. 49) charakterizují kybergrooming jako: „psychickou manipulaci prostřednictvím moderních komunikačních technologií s cílem získat důvěru oběti, vylákat ji na osobní schůzku a zpravidla sexuálně zneužít.“ Dále charakterizují: „kybergrooming se nejčastěji vyskytuje v rámci instant messengerů (Facebook messenger, ICQ, Skype), sociálních sítí (Facebook, Twitter, Badoo), internetových seznamek (libimseti.cz) a různých blogovacích stránek.

Obětmi kybergroomingu jsou zpravidla děti a mládež. Lze předpokládat, že oběti tvoří zejména ti uživatelé internetu, kteří tráví velké množství volného času v online komunikačních prostředcích (chat, instant messengery, sociální sítě), kde také navazují virtuální kontakty s ostatními (hledají zde kamarády, přátele, životní partnery). V posledních letech se také objevuje stále více případů kybergroomingu, ke kterým došlo na některé ze sociálních sítí (Facebook, MySpace, Twitter). Ty díky propracovanému systému virtuálních sociálních vazeb poskytují ideální podmínky pro jeho realizaci.

Děti a mládež jsou k manipulaci náchylnější zejména proto, že dosud nemají plně rozvinuté sociální dovednosti a mají nedostatek životních zkušeností. (Kopecký, Szotkowski, 2015, str. 37)

Je nutné si uvědomit, že průměrný **groomer** potřebuje méně než 8 minut k tomu, aby navázal online komunikaci s dítětem a začal s ním probírat sexuální témata. Mnoho groomerů využívá taktiku „Udeř a unikni“, kdy jejich cílem není získat hned naprostou kontrolu nad svou obětí, ale zjistit u ní během chvíle své možnosti a v případě nebezpečí odhalení pravých zájmů ihned uniknout. (Veličková, Hulanová, 2012, str. 93)

Dle Kopeckého a Szotkowského (2015, str. 37) jsou nejčastější oběti kybergroomingu:

- 1) Děti s nízkou sebeúctou nebo nedostatkem sebedůvěry (lze je snadněji citově či fyzicky izolovat).
- 2) Děti s emocionálními problémy, oběti v nouzi (často hledají náhradu za své rodiče a potřebují pomocnou ruku).
- 3) Děti naivní a přehnaně důvěřivé (jsou ochotnější zapojit se do online konverzace s neznámými lidmi, obtížněji rozpoznávají rizikovou komunikaci).
- 4) Adolescenti/teenageři (zajímá je lidská sexualita, jsou ochotni o ní hovořit).

Etapy manipulace dítěte:

- 1) Příprava kontaktu s obětí
- 2) Kontakt s obětí, navázání a prohlubování vztahů
- 3) Příprava na osobní schůzku
- 4) Osobní schůzka

5.4. Sexting

Tento jev představuje distribuci fotografií a videomateriálů intimního charakteru bez souhlasu zobrazené osoby. Buď tyto materiály pořizují oběti samy, s úmyslem zaujmout nebo vyhovět svému partnerovi, nebo jsou pořizovány bez jejich vědomí. Útočník tyto materiály pak buď rozesílá všem svým známým pro „pobavení“, nebo se stanou prostředkem vydírání oběti.

Sexting odkazuje k výměně sexuálních a erotických zpráv a snímků (fotografií a videí) prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu. Fotografie pocházejí z vlastní produkce uživatelů a uživatelů elektronických zařízení; to znamená, že zobrazují jejich autory v sexualizovaných pozicích. Za vznikem sextingu tedy stojí rozvoj informačních a komunikačních technologií, které umožnily produkovat vlastní elektronické obsahy a okamžitě je sdílet s dalšími lidmi. To je něco, co v době, kdy se ujímal termín kybersex, nebylo v masovém měřítku realizovatelné. (Blinka a kol., 2015, str. 132)

Sexting, v němž figurují nezletilé a mladistvé osoby, může být z právního hlediska kvalifikován i jako trestný čin.

Rizika sextingu:

1. Potenciálním útočníkům dáváme k dispozici citlivé materiály, které mohou zneužít proti nám.
2. Materiál intimního charakteru může na internetu kolovat několik let nebo může být použit za několik let od svého vzniku.
3. Oběť sextingu může být vystavena tzv. harašení či sexuálnímu útoku.
4. Šířitelé sextingu se mohou stát pachateli přestupku či trestního činu (šíření dětské pornografie, ohrožování výchovy dítěte apod.) (Kopecký, Szotkowski, 2015, str. 53)

5.5. Online hazardní hraní

Hazardní hráčství, gamblerství, hazard, sázení - takto nazýváme fenomén, který v sobě zahrnuje veškeré formy hry, kde výsledkem může být výhra, většinou peněžitého charakteru. Můžeme sem zařadit různé druhy výherních automatů a jiných technických zařízení, sázení sportovní i jiné, veškeré druhy živé hry v kasinech, poker, ale i číselné loterie a stírací losy. Internet jako alternativní distribuční kanál hazardního hraní zažívá

nevídaný boom. Zájem o hazardní hraní na internetu dramaticky roste celosvětově, neboť oslovuje i ty osoby, pro něž offline hraní není vhodné. (Blinka a kol., 2015, str. 155)

Blinka a kol.(2015, str. 167 - 169) rozlišuje tyto **druhy online hazardních her**:

- „Kurzové sázení - pokud mluvíme o sázení, máme na mysli převážně sázení na nejruznější sportovní akce a události.
- Live sázení - je druh kurzového sázení a jako typ hazardní hry je velmi specifický právě pro online prostředí. Live sázení umožňuje v průběhu hry bezprostředně sázet na nejruznější aspekty hry - skóre v poločase, počet gólů v časovém horizontu, ale také třeba na to, zda padne hlava nebo orel při výkopu.
- Poker - online forma pokeru se snaží nabízet stejnou atmosféru jako její offline alternativa. Existují možnosti chatu přímo u hracího stolu, vytváření komunit. Kromě turnajového způsobu hraní však nabízí další možnosti, jak zacházet se samotnou hrou více nebezpečnými způsoby jako hraní u více stolů, opakované vstupování do hry s novou hotovostí, neomezený přístup do hry.
- Kasinové hry včetně hracích automatů - přesun kasinových her a výherních automatů do online prostředí nemění nic na možnostech, které hry nabízejí. Výrazná grafika a zvukové efekty mohou simulovat reální umístění v offline světě.“

5.6.Podvody s platebními kartami

V současnosti už má velké množství dětí svůj vlastní účet v bance, tudíž se zařazují do kategorie možných obětí zneužití v tomto prostředí.

Podvody s platebními kartami lze rozdělit do **čtyř skupin**, a to zneužití odcizených nebo ztracených platebních karet, odcizení platebních karet zasílaných právoplatnému držiteli, e-commerce neboli internetové podvody a skimming, což znamená padělání platebních karet.

- Zneužití odcizených nebo ztracených platebních karet: Jedná se v této oblasti o nejstarší a nejrozšířenější formu zneužití platebních karet. V mnoha případech se jedná i o podvody v rámci rodiny. Jde o případy, kdy dojde ke zneužití platební karty při znalosti kódu PIN, popř. o zneužití karty na obchodních místech, kde znalost PIN není nutná.

- Odcizení platebních karet zasílaných právoplatnému držiteli: Tento druh podvodů není zatím u nás tolik rozšířen, k čemuž napomáhají i strategie banky ohledně zasílání platebních karet na adresu. Platební karta i PIN jsou zasílány odděleně. PIN obdrží majitel v pinmaileru do vlastních rukou a platební kartu obyčejnou zásilkou. V této oblasti se zpravidla jedná o zneužití platební karty osobou, která přichází s oběma zásilkami do styku, a to jsou přepážkové pracovnice doručovacího ústavu nebo doručovatelka osobně.
- Internetové podvody: V dnešní době je jednou z nejrozšířenějších forem zneužití platebních karet způsob, kdy karta je zneužita bez její samotné přítomnosti. Platba kartou v internetových obchodech není příliš doporučována bankami a ne všechny banky tuto transakci umožňují. Je to hlavně z důvodu bezpečnosti. Tímto způsobem je vhodné nakupovat jen u prověřených obchodníků a u těch obchodníků, kteří používají bezpečnostní postupy. Nebezpečné je také sdělovat údaje o kartě komukoli cizímu. „K získání údajů o kartě potřebných k platbě na internetu je v poslední době využíván tzv. „phishing“, čili rozesílání emailů vytvořených tak, že vypadají jako by byly odeslány od karetních asociací, ve kterých je po příjemci požadováno sdělení čísla platební karty, CVC/CVV kód (alternativa kódu PIN), platnost, popř. i PIN. Jedná se o údaje, které pachatel potřebuje pro platbu na internetu.
- Skimming: Skimmingem se označuje podvodný způsob fyzického okopírování magnetického proužku platební karty a následné odčerpání peněz prostřednictvím internetového platebního portálu, případně výběru z bankomatu. V praxi to funguje tak, že pachatelé umístí na bankomat zařízení na zkopírování údajů z karty. Jedná se o dvoudílné zařízení, kdy jedním jsou získávány údaje z magnetického proužku karty a druhým údaje o kódu PIN.

5.7. Další formy rizikových komunikačních praktik

Kyberstalking – pronásledování prostřednictvím informačních technologií. Zahrnuje opakované a intenzivní telefonování, psaní SMS, e-mailů, vzkazů na sociálních sítích apod. Na toto jednání pamatuje trestní zákoník. Daný jev spadá pod Nebezpečné pronásledování: § 354, odst. 1, písmeno c: Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že

jej vytrvale prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

Happy Slapping – volně přeloženo jako „veselé fackování“. Jde o oběti nevyprovokovaný útok, kdy útočník využije momentu překvapení náhodně vybrané osoby (v parku, na ulici, v metru...), kterou následně zbije. Komplic vše natáčí na mobilní telefon a video se rvačkou je poté umístěno na internet, např. na YouTube.

Ohrožení mobilní komunikací - podle Čírtkové se obtěžování po telefonu stává výraznějším problémem zhruba od 80. let minulého století. Zpočátku mělo telefonické obtěžování zejména charakter výhružných a katastrofických hovorů. Postupem času se masově zvyšovalo množství tzv. call center a s nimi marketingové nabídky. Podomní prodej náhle změnil svou formu a přetransformoval se na služby poskytované po telefonu. Ruku v ruce s tímto fenoménem se rozšířila vlna podvodů a případů poškozování spotřebitele.

Při posuzování jejich rizikovosti musíme vzít v úvahu několik elementů: charakter sdělení, osobnost adresáta, osobnost volajícího, příčiny a důsledky „telefonního teroru“. Tyto hrozby představují:

1. Výhružné telefonáty
2. Katastrofické telefonáty
3. Podvody prostřednictvím telefonu
4. Telemarketingové nabídky
5. Předražené telefonické linky (Čírtková, 2004, s. 218)

Zvláštní kategorii tvoří zdravotní rizika vyplývající z nadměrného užívání mobilních telefonů. Děti a dospívající jsou v tomto kontextu ohroženi různými telefonickými nabídky, předraženými telefonickými linkami (hudba, erotické linky, hry,...)

Chlapci Tomáš a Michal (oba 13 let) jsou žáci 7. třídy běžné základní školy. Pocházejí z bezproblémového rodinného prostředí. Studijní výsledky jsou uspokojivé. Jejich největší zálibou je internet a počítačové hry. Mají vlastní YouTube kanál s videi, na kterých ukazují, jak hrají počítačové hry. V komentářích ve svých videích používají často vulgární slova. Kromě hraní počítačových her natáčejí i vlastní videa, na kterých zesměšňují dospělé. Vytvářejí videa se spícími opilými bezdomovci, se seniorkou, kterou odmítají pustit do autobusu, nebo parodují své rodiče a učitele.

Nahráli také soubor čtyř videí se scénkou: paní učitelka vchází do třídy a chlapci se perou. Učitelka na ně křičí, trhá je od sebe a rozčileně jim nadává. Další přestávky se odehrává stejná scénka, ale s jinými pedagogy. Chlapci následně nahráli svá videa na YouTube a spolužáci hodnotili (i vulgárně) chování pedagogů. Jejich videí si všimla Policie ČR v rámci odhalování kybernetického nebezpečí a přišli za nimi přímo do školy. Pro pedagogy to bylo velké překvapení. Chlapci byli podmíněčně vyloučeni ze školy. Rodiče obou chlapců o jejich chování nevěděli, mysleli si, že hrají počítačové hry a chodí s kamerou do přírody. Rodiče vzali chlapce ze školy a dali je každého na jinou školu, aby se nemohli stýkat.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Zmapujte instituce, které se zabývají zkoumáním a prevencí virtuálního ohrožení.
2. Prostudujte výzkumy Ebezpečí a prezentujte výsledky vybraných výzkumů.
3. Které nové jevy se objevují mezi dětmi na prvním stupni ZŠ?
4. Jaké jsou možnosti prevence virtuálního ohrožení seniorů?
5. Jaké jsou legislativní aspekty pohybu ve virtuálním prostředí.

Literatura

Použitá literatura:

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018. 2013. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR* [online]. 2013 [cit. 2015-11-17]. Dostupné na internetě: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>>.

Národní strategie protidrogové politiky na období 2010 až 2018. 2010. In *Vláda České republiky*. [online]. 2010 [cit. 2015-07-01]. Dostupné na internetě: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/strategie-a-plany/narodni-strategie-protidrogove-politiky-na-obdobi-2010-az-2018-99404/>>.

WHO, 2000. *Mezinárodně platné pokyny k evaluaci služeb a systémů zaměřených na léčbu poruch způsobených užíváním návykových látek*. Ženeva: World Health Organisation, 2000. 31 s.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchově a vzdělávání.

Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancích a odborných zamestnancích.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek.

Doporučená literatura:

VEČERKA, K. a kol. 1997. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Themis, 1997. 159 s. ISBN 80-85821-48-6.

VEČERKA, K. 2009. Čestně o prevenci. In *Budoucnost a sociální patologie: nová řešení starých problémů či stará řešení problémů nových?: sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS: Kašperské Hory, 22.-24. dubna 2009*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2009. ISBN 978-80-903541-6-6, s. 56-77.

6 Aktuální změny školního prostředí v kontextu nově se objevujících jevů

K zapamatování

- příčina kriminality
- podmínka kriminality
- kriminogenní faktory
- třídění kriminogenních faktorů
- kriminogenní situace
- aspekty vzestupu kriminality v ČR po roce 1989

6.1 Školní poradenské pracoviště

Jedním z úkolů vzdělávání na školách je vytvoření pracoviště, které má na starost oblast poradenství, diagnostiky a intervenci rizikového chování. Prostřednictvím ní dále působit na děti, které mají výchovné či jiné problémy a vytvářet prostředí, které by mělo působit preventivně v oblastech vymezených vyhláškou č. 72/2005 Sb. Jak uvádí Opekarová (2010) tzv. školní poradenské služby vycházejí z tradic dřívější soustavy výchovného poradenství, jsou součástí českého školského systému a jsou pevně zakotveny v předpisech MŠMT. V historii prošly celou řadou změn a transformací většinou v souladu se změnami celého školského systému. Všeobecně jsou poskytovány ve školách a ve specifických školských zařízeních především dětem, žákům a studentům, dále jejich zákonným zástupcům a dále pedagogům škol a školských zařízení, které se věnují výchově a vzdělávání dětí a mládeže.

Vedle tradičního poskytování odborné pomoci pro podporu vzdělávání, volby vzdělávací dráhy a postupného budování profesní kariéry, musí školní poradenské služby především směřovat k:

- posílení činnosti sociální prevence,
- podpoře a vytváření podmínek pro rozvoj osobnosti jednotlivých žáků,

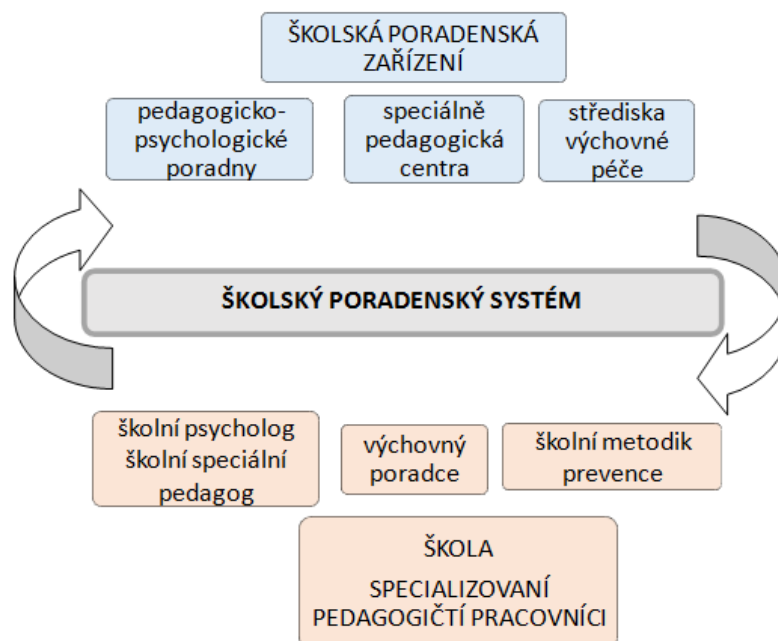
- posílení poradenské činnosti pro děti a mládež se specifickými výchovnými a vzdělávacími potřebami,
- podpoře dětí s různými typy problémů při vzdělávání do běžných typů škol a školských zařízení,
- podpoře vzdělávání celé populace.

Tvoří je pedagogičtí pracovníci (např. výchovný poradce, školní psycholog nebo školní metodik prevence, speciální pedagog). Z externích subjektů se jedná zejména o pedagogicko-psychologické poradny, speciálně-pedagogická centra či střediska výchovné péče.

6.2 Systém školního poradenství

Český poradenský systém stojí na dvou základních pilířích. První pilíř tvoří tzv. školská poradenská zařízení, druhý je pak představován specializovanými pedagogickými pracovníky na školách.

Školská poradenská zařízení jsou tvořena **pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry a středisky výchovné péče.**

6.3 Externí subjekty

Služby **pedagogicko-psychologických poraden** (dále jen PPP) jsou určeny dětem (přibližně od tří let, kdy vstupují do mateřské školy), žákům a studentům až do ukončení středního, případně vyššího odborného vzdělání. PPP poskytují také služby rodičům, pedagogům a školám. PPP mohou kontaktovat sami rodiče dětí nebo školy po dohodě s rodiči. Hlavní náplní činnosti PPP je diagnostika, poradenství (včetně kariérového), intervence, nápravná péče a prevence. Participují na činnostech v oblastech prevence rizikového chování dětí a mládeže, některé PPP připravují reedukativní a volnočasové aktivity či intervenční programy pro školní třídy, v nichž jsou problémové vztahy včetně šikany. (Knotová, 2014)

Speciálně pedagogická centra jsou zařízení, která byla zřízena na podporu dětí a mládeže od 3 do 19 let, které mají různý typ zdravotního postižení a znevýhodnění (vady řeči, zraku, sluchu, tělesné postižení, mentální postižení, poruchy autistického spektra případně děti s kombinovanými vadami). Činnost je zajišťována buď ambulantně nebo v zařízeních s denní, týdenní anebo celoroční péčí o žáky se zdravotním postižením.

Střediska výchovné péče jsou zařízení, která jsou navštěvována dětmi, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, výchovných problémů a sociálně negativních jevů, u nichž není nařízená ústavní výchova nebo není uložena ochranná výchova. ŠVP poskytují své služby také rodičům a školám. ŠVP realizují diagnostiku, poradenství a preventivně výchovnou činnost. (Knotová, 2014)

6.4 Školní metodik prevence

Ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, jsou aktivity školního metodika prevence vymezeny pomocí standardních činností, které charakterizují jeho práci a cíle, ke kterým směřuje:

- Koordinuje tvorbu a kontroluje realizaci preventivního programu školy. Koordinuje a participuje na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších forem rizikového chování.
- Metodicky vede pedagogické pracovníky školy v oblasti prevence rizikového chování (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy apod.).
- Koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování.
- Koordinuje spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence rizikového chování.

6.5 Výchovný poradce

Výchovným poradcem může být jmenován kterýkoli učitel školy, který splňuje nebo si doplní vzdělání dle vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

Činnosti výchovného poradce jsou členěny do pěti oblastí. Patří mezi ně **kariérové poradenství**, které často bývá největším úkolem výchovného poradce v průběhu roku. V rámci něj se snaží vhodně nasměrovat žáka k jeho budoucí profesní dráze, najít mu

školu, která by odpovídala jeho zájmu, školním výsledkům a schopnostem. V průběhu kariérového poradenství představuje výchovný poradce žákům jednotlivá povolání, cesty, jakým způsobem si zvyšovat kvalifikaci, a zaměřuje se i na myšlenku celoživotního vzdělávání.

Druhou oblastí je **výchova a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami**, kdy výchovný poradce zabezpečuje ve škole především administrativní a metodickou část této problematiky. Mezi jeho činnosti patří především zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb, evidence zpráv z vyšetření žáků ve školských poradenských zařízeních a koordinace vzniku a plnění individuálních vzdělávacích plánů pro integrované žáky.

Třetí oblastí je **péče o žáky s neprospěchem a žáky nadané**. Jedná se o žáky, jejichž vývoj a vzdělávání vyžaduje zvláštní pozornost. Zde je důležitá především spolupráce s třídními učiteli a rodiči.

Čtvrtou oblastí je **řešení problémů spojených se školní docházkou**. Problémy spojené se školní docházkou zahrnují řešení neomluvené a zvýšeně omluvené absence. Úkoly výchovného poradce jsou dány *Metodickým pokynem MŠMT č.j.10194/2002-14, k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování a postihu záškoláctví*. Pátou oblastí je **řešení problémových situací ve škole**, kdy ve spolupráci se školním metodikem prevence dle vymezených kompetencí řeší tuto situaci, komunikuje s rodiči a dalšími aktéry, kteří jsou důležití pro řešení této situace (např. OSPOD, policie, nestátní neziskové organizace, diagnostický ústav, střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, případně další.).

6.6 Školní psycholog

Činnost školního psychologa můžeme rozdělit do tří hlavních oblastí:

- A. **Činnosti diagnostické a depistážní**, mezi které patří pomoc při zápisu dětí do 1. třídy, v rámci které pomáhá diagnostikovat školní zralost dětí. Dále pak provádění depistáže specifických poruch učení, diagnostika při výchovných a výukových problémech, depistáž a diagnostika nadaných dětí, mapování sociálního klimatu ve třídě a škole a další odborný screening možných forem rizikového chování.

- B. Činnosti konzultační, poradenské a intervenční práce**, které obsahují péči a práci s integrovanými žáky, sestavování individuálních plánů, intervence a práce s krizemi žáků, náprava a vedení žáků ve škole neúspěšných, podíl na karirovém poradenství, podpora učitelů v práci se třídou, individuální konzultace pro pedagogické pracovníky a rodiče a další.
- C. Metodická práce a vzdělávání**, v rámci které participuje na přípravě programu zápisu dětí do 1. ročníku, plnění školních povinností, adaptace dětí na školu, metodická pomoc třídním učitelům a dalším členům pedagogického sboru, metodicky připravuje a organizuje další vzdělávání pedagogů v tématech jemu blízkých, pomáhá koordinovat poradenské služby ve škole, organizuje a provádí besedy pro rodiče a další. (Opekarová, 2010)

6.7 Školní speciální pedagog

Školní speciální pedagog vyhledává žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a předává je dál do speciálně pedagogické péče, to vše v rámci depistážní činnosti. Může se podílet i na administrativě po dohodě s výchovným poradcem a dalšími členy školního poradenského pracoviště.

Diagnostikuje speciální vzdělávací potřeby žáka, zjišťuje jeho anamnézu, zpracovává informace z vyšetření žáka se specifickými výukovými a výchovnými problémy na odborném pracovišti (pedagogicko-psychologická poradna, středisko výchovné péče a následně pak s žákem individuálně spolupracuje po dobu, po kterou je to nutné. Snaží se pak také pro žáky upravit školní prostředí.

Školní speciální pedagog je odborník poskytující poradenské služby týkající se žáků se zdravotním postižením, zdravotním a sociálním znevýhodněním, v některých případech také nadaných žáků se zdravotním postižením či znevýhodněním (tzv. dvojvýjimečné děti) (Portešová, 2011). Činnosti školního speciálního pedagoga jsou vymezeny ve vyhlášce č. 147/2011 Sb., která se týká žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Mezi jeho další činnosti patří koordinace a metodické vedení asistentů pedagoga ve škole, podílení se na vytváření školních a individuálních vzdělávacích programů či spolupráce s dalšími institucemi a pracovníky center zaměřených na žáky se speciálními

vzdělávacími potřebami. Individuální intervence se žáky, kde je to třeba a komunikace s rodinou.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Vysvětlete schéma systému prevence rizikového chování ve školním prostředí.
2. Zmapujte, zda na školách ve Vašem městě je schéma systému prevence dodržováno v úplnosti – má všechny členy?
3. Zjistěte, jaké je vzdělání jednotlivých aktérů systému prevence.
4. Jakým způsobem je na školách řešena pozice školního psychologa?
5. Jaké jsou úkoly střediska výchovné péče v prevenci na školách?

Literatura

Použitá literatura:

BĚLÍK, V. – HOFERKOVÁ, S. 2016. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2016. 142 s. ISBN 978-80-263-1015-0.

KNOTOVÁ, Dana a kol. *Školní poradenství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 258 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4502-2.

Metodický pokyn MŠMT č.j.10194/2002-14, k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování a postihu záškoláctví.

OPEKAROVÁ, O. 2010. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 72 s. ISBN 978-80-86723-96-9.

PORTEŠOVÁ, Š. 2011. *Dvojí výjimečnost. Nadané děti*. [online]. 2011 [cit. 2017-11-11]. Dostupné na internetě: <http://www.nadanedeti.cz/index.php?stranka_id=45>.

Vyhláška č. 317/2005 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

7 Výzkumy v akademickém prostředí a další výzkumy v oblasti sociální patologie

K zapamatování

- Vysoké školy
- Rizikové chování
- Výzkumy
- Sociálně patologické jevy
- Mezinárodní výzkumy
- E-bezpečí

V akademickém prostředí je problematika rizikového chování velmi frekventovaným tématem. Národní knihovna Praha ve svých sbírkách chová více než 90 titulů, které tuto problematiku mapují od roku 1995 do současnosti a zaměřují se na české a slovenské prostředí.

Sobotková (2014) ve shodě s Orosovou a Salonnou (2003) zmiňují výzkumy, které vnímají školní prostředí jako významný protektivní faktor předcházení a eliminace rizikového chování. Pedagogizace prostředí také zmiňuje ve svých výzkumech Kraus (2014). Problematikou šikany se ve svých publikacích zabývají Kolář (2011, 2013), Říčan (1995), Bendl (2005 a 2011) a další.

Četné výzkumy ukazují, že situace výskytu rizikových projevů chování u dětí a mládeže v České republice není dosud uspokojivá (srov. Blatný, 2006; Kokkevi, 2006; Kratěnová, 2007; Orosová et al., 2009; Emmerová, 2011). Problematika rizikových projevů chování je rozsáhlá, jejich prevence vyžaduje zejména systémový přístup, komplexnost, včasnost a pružnost. Stěžejní podíl na uplatňování sociální prevence má kvalitní pedagogická příprava (srov. Bělík, 2012; Kraus, Bělík, 2011; Hroncová, Emmerová, 2004; Miovský, 2010). Zkoumanou problematiku reflektují dále současné

výzkumy např. Hroncová (2010), Emmerová (2010), Jusko (2010), Kosová, Porubský (2011), Hroncová (2015), Miovský (2014), Hrubá, 2004; Kratěnová, 2007; Pelcák, 2012; Bělík, Pelcák, 2013 a 2014; Hofěrková, 2013; Kraus, 2003, 2014 a mnoho dalších.

Samotných výzkumů, které by se zabývaly problematikou profesionalizace prevence rizikového chování, není v českém prostředí mnoho. Existuje však několik výjimek. Patří mezi ně výzkum GAČR č. 406/09/1220 Determinace a rozvoj kompetencí sociálního pedagoga v profesionální přípravě, který realizoval Š. Chudý. Velmi aktivní a na monografické publikace hodnotné jsou výzkumy realizované Klinikou adiktologie např. [Projekt VYNSPI II. - Implementace a evaluace minimálního preventivního programu, systémových nástrojů ve vzdělávání a vytvoření sběrného systému v oblasti prevence rizikového chování pro pracovníky škol a školských zařízení na celostátní úrovni](#) a další. Na pracovišti autora byly realizovány tyto výzkumy – sám autor v roce 2012 specifický výzkum MŠMT – Analýza problematiky rizikového chování v pregraduální přípravě učitelů (Bělík, 2012) a výzkumný záměr Komplexní analýza mládeže ve východočeském regionu, který vedl Blahoslav Kraus (2003).

Ve slovenském prostředí by to byly například výzkumy VEGA č. 1/0168/12 Profesionalizacia prevencie sociálnopatologických javov v školskom prostredí v SR z aspektu profesie sociálneho pedagoga – súčasný stav, problémy a komparacia s zahraničím a výzkum KEGA č. 028UMB 4/2012 Preventívna sociálnovýchovna práca na základných a stredných školách z aspektu sociálneho pedagoga.

Aktuální problematikou, která se ve výzkumech nově objevuje je problematika ohrožení dětí a mládeže kyberprostedím. V českém prostředí se touto problematikou zabývá především organizace Ebezpečí ve spolupráci s Internetovým portálem Seznam. Ti připravují celou řadu vzdělávacích programů pro děti i pedagogy, připravují vzdělávací pořady a vydávají metodické materiály.

Niklová (2014, s.236) uvádí, že podle evropských statistik se s kyberšikanováním setkalo a nebo jej přímo zažilo 15% žáků. 85% z nich o tom někoho informovalo. 55% žáků uvádí, že je kyberšikanování velmi rozšířené, 22% by hledalo pomoc a nebo by pomohli kamarádovi a 78% respondentů uvádí, že by propadli v zoufalství až deprese.

Autorky z Výzkumného ústavu dětské psychologie a patopsychologie (Balážová, Gregusová, Tomková, 2010) poukazují na skutečnost, že až 1/3 dětí v 9 třídě základních

škol se přímo setkala s agresivním chováním na internetu. Děti jsou nejen oběťmi, ale také aktéry takového chování. Není výjimkou grooming, stalking, sextint, happy slaping a další jevy, které jsou svým charakterem nové.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. Zmapujte výzkumy z akademického prostředí za posledních 5 let v oblasti sociálně patologických jevů.
2. Co znamená, že nějaký jev označujeme jako protektivní faktor?

Literatura

MIOVSKÝ, M. a kol. 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018. 2013. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR* [online]. 2013 [cit. 2015-11-17]. Dostupné na internetě: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>>.

Národní strategie protidrogové politiky na období 2010 až 2018. 2010. In *Vláda České republiky*. [online]. 2010 [cit. 2015-07-01]. Dostupné na internetě: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/strategie-a-plany/narodni-strategie-protidrogove-politiky-na-obdobi-2010-az-2018-99404/>>.

ZOUBKOVÁ, I. – MOULISOVÁ, M. 2004. *Kriminologie a prevence kriminality*. 1. vyd. Praha: Armex, 2004. 146 s. ISBN 80-86795-05-5.

8 Trendy v prevenci rizikového chování

K zapamatování

- Preventivní program
- Metodika
- Prevence
- Student
- Aktivita
- Angažovanost
- Rizikové chování
- Sociálně patologický jev

Důležitým dokumentem, který vymezuje problematiku rizikového chování u dětí a mládeže je **Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013–2018 (2013)**, který vymezuje problematiku prevence rizikového chování v ČR. Dokument popisuje jednotlivé druhy prevence, řeší cílové skupiny a cíle prevence, stanovuje strategie pro realizaci prevence, navrhuje způsoby vzdělávání aktérů prevence a zdůrazňuje priority pro realizaci prevence rizikového chování ve školním prostředí na období 2013–2018. Mezi prioritní témata, která tato strategie vymezuje, patří:

- **Interpersonální agresivní chování** – agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie.
- **Delikventní chování** ve vztahu k hmotným statkům – vandalismus, krádeže, sprejství a další trestné činy a přečiny.
- **Záškoláctví** a neplnění školních povinností.
- **Závislostní chování** – užívání všech návykových látek, netolismus, gambling.

- Rizikové sportovní aktivity, prevence úrazů.
- Rizikové chování v dopravě, prevence úrazů.
- Spektrum poruch příjmu potravy.
- Negativní působení sekt.
- Sexuální rizikové chování.

Kontrolní otázky a úkoly pro samostudium

1. U jednotlivých projevů rizikového chování zmapujte pomocí aktuální literatury (včetně zahraniční časopisecké a databází) současný stav, výzkumy, trendy a způsoby předcházení a intervence.
2. Charakterizujte aktuální literaturu a legislativu ve vybraných tématech sociální patologie.
3. Zmapujte systém prevence a intervence sociálně patologických jevů ve vztahu k dětem a mládeži.
4. Má ČR „Zákon o prevenci“?

Literatura

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (dokument č.j. 21291/2010-28). 2010. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2010 [cit. 2017-05-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance (dokument č.j. 14 423/1999-22). 1999. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 1999 [cit. 2017-05-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování a postihu záškoláctví (dokument č.j.10194/2002-14). 2002. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2002 [cit. 2017-05-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>

Minimalizace šikany: shrnutí pilotního projektu: 2005-2007: [informační a propagační brožurka]. 1. vyd. Kladno: Aisis, 2008. 68 s. ISBN 978-80-904071-2-1.

MIOVSKÝ, M. a kol. 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

MIOVSKÝ, M. a kol. 2012. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2012. 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7.

MIOVSKÝ, M. a kol. 2015. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015b. 328 s. ISBN 978-80-7422-391-4.